

характеристики як відвертість і комунікабельність, цих керівників характеризує природність у вираженні своїх почуттів, вони із задоволенням працюють з підлеглими, активні в усуненні конфлікту, довірливі. Також у них можна спостерігати щирість у стосунках з людьми, вони починають вірити у вдачу, а відповідно й виступати більш наполегливими в досягненні цілей (ділова спрямованість) як показник рівня їх професійної спрямованості. Такі керівники позбавлені заздрості, у стосунках з підлеглими залежні від їх думки, слідує принципу приймати рішення разом з іншими, орієнтовані на соціальне схвалення. У міжособистісних стосунках у цих керівників виділяється впевненість у собі, яка не обов'язково проявляється в лідерських вміннях, а у вміннях не підкоряти себе сильному без оцінки ситуації, при цьому яскраво вираженою є конформність поведінки.

У керівників групи А також були помічені зміни в особистісних характеристиках спілкування і поведінки, а зокрема спілкування цих керівників відрізняється емоційністю та динамічністю, хоча було помічено їх практичність з орієнтацією на зовнішню реальність та загальноприйняті норми. Також виявились вираженими (показники значно збільшились) показники критичного відношення до інших людей та крайнього (радикального) вираження моралізації. У міжособистісних стосунках виражається схильність поступатись у всьому і всім, часте приписування собі вини, залежність від інших із проявами неширокого опору. У цілому цих керівників можна охарактеризувати як гіпервідповідальних, які можуть пожертвувати своїми інтересами, хоча при цьому вони досить активні по відношенню до інших людей та різноманітних ідей.

Що стосується стилів діяльності керівників, то тепер показники стилів їх діяльності в експериментальній групі зазнали тенденції збільшення таких стилів керівництва як «організація» та «команда». Визначення спрямованості діяльності керівника дозволило також віділити збільшення показників таких типів спрямованості діяльності як «тактик» і «стратег».

Таким чином, відповідно до всього вище сказаного, можна зробити висновок, що в системі вищої післядипломної освіти формування професійної спрямованості відбувається під впливом сукупності факторів, які впливають на організацію навчально-виховного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карамушка Л.М. Психологія управління закладами середньої освіти / Л.М. Карамушка. – К. : Ніка-Центр, 2000. – 332 с.
2. Климов Е.А. Психолого-педагогические проблемы профессиональной консультации / Е.А. Климов. – М. : Знание, 1983. – 95 с.
3. Практикум по психологии профессиональной деятельности и менеджмента // [под ред. Г.Никифорова, М.Дмитриевой, В.Снеткова]. – СПб. : Питер, 2001. – 238 с.
4. Управління школою, що змінюється. Порадник сучасного директора / [Пометун О., Середяк Л., Сущенко І., Янушевич О.]. – Тернопіль: Астон, 2005. – 192 с.
5. Эффективное управление школой в современных условиях. – СПб. : КАРО, 2005. – 272 с.

УДК 378.011.3 – 051 : 36

ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ПРИЙОМНИМИ СІМ'ЯМИ

Ігнатенко К. В., асистент

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розкривається стан і підходи до формування змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів по роботі з прийомними родинами у вищих навчальних закладах, визначаються компетенції спеціаліста як основу для перебудови змісту підготовки, а також характеризуються необхідні знання та вміння студентів для роботи з прийомними сім'ями.

Ключові слова: компетентності спеціаліста, зміст підготовки, професійна готовність.

Игнатенко Е. В. СОДЕРЖАНИЕ ПОДГОТОВКИ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ К РАБОТЕ С ПРИЁМНЫМИ СЕМЬЯМИ / Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина.

Статья раскрывает состояние и подходы к формированию содержания подготовки будущих социальных педагогов по работе с приёмными семьями в высших учебных заведениях, выделяет компетенции специалиста как основу для перестройки содержания подготовки, а также расписывает необходимые знания и умения студентов для работы с приёмными семьями.

Ключевые слова: компетентности специалиста, содержание подготовки, профессиональная готовность.

Ignatenko K. TABLE OF CONTENTS OF PREPARATION OF SOCIAL TEACHERS TO WORK WITH FOSTER HOME /Lugansk Taras Shevchenko National University, Ukraine.

The article exposes the state and going to forming of maintenance of preparation of future social teachers on work with foster home in higher school, selects the competencies of specialist as basis for alteration of maintenance of preparation, and also paints necessary knows and abilities of students for work with foster home

Key words: to the competence of specialist's, table of contents of preparation, professional readiness.

Родинний устрій дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, вбачає формування нового родинного простору – прийомної сім'ї. Приймна сім'я живе й розвивається за тими ж законами, що і будь-яка інша сім'я, виконує ті ж функції, при цьому виконання її основної функції – виховання дітей – специфічне й часто не пов'язане з функцією народження дітей. Наслідком цього є відсутність повноцінного відчуття прихильності між прийомними батьками та дітьми, що разом з соціально-психологічними особливостями дітей, вихованими в інтернатних закладах, та іншими об'єктивними та суб'єктивними факторами можуть спричинити процеси дезадаптації прийомних дітей й привести до вибуття їх із сім'ї, що у свою чергу є потрясінням та травмою для дитячої психіки, яка вже пізнала відчуття непотрібності, зради та байдужості. Саме тому дуже важливою є наявність фахівців, які здатні надати допомогу прийомній сім'ї в складних обставинах становлення її як нового соціального інституту. Пріоритетною в цьому напрямку підготовки є соціальна педагогіка, вона надає можливість готувати фахівців, професійна діяльність котрих може впливати на формування адекватної позиції прийомних батьків стосовно прийняття дитини в сім'ю, створювати умови для ефективної підготовки прийомних батьків до виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, контролювати взаємодію зі спеціалістами інших галузей стосовно рішення проблем прийомної сім'ї та допомагати вирішувати інші поточні проблеми прийомної сім'ї.

З огляду на це проблема визначення змісту підготовки фахівців по роботі з прийомними сім'ями є дуже актуальною, що й визначило мету нашої статті.

Професійна готовність студента, майбутнього фахівця – істотна передумова ефективності його діяльності після закінчення вищого навчального закладу. Гарна підготовленість допомагає молодому спеціалісту успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання, досвід, зберігати самоконтроль в різних ситуаціях. Таким чином, готовність – вирішальна умова ефективної адаптації до умов праці, подальшого професійного вдосконалення й підвищення кваліфікації. Проблема готовності до діяльності є однією зі значимих у сучасній науці.

Дослідження останніх років розкривають:

– готовність людини до різних видів діяльності, поняття готовності до праці, зміст, структуру готовності, основні параметри й умови, що впливають на динаміку, тривалість та стійкість готовності (М. Дьяченко, А. Кандилович, Я. Коломінський, А. Кочетов, К. Платонов та ін.);

– питання підготовки майбутніх соціальних працівників та соціальних педагогів, особливості їхньої реалізації в різних сферах, їх професійні функції, що є основою для розробки змісту навчання студентів цих спеціальностей (Н. Калашник, В. Петрович, Н. Заверіко, Ю. Поліщук, І. Трубавіна, І. Пінчук, С. Бойко, Л. Ковальчук та ін.);

– сутність соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями населення: з ВІЛ-інфікованими, з особами з обмеженими можливостями, у виправних колоніях, в міліції; з профілактики насильства, взаємодії з недержавними організаціями, специфіку соціальної роботи з сім'єю та прийомною сім'єю тощо (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, Г. Лактіонова, Ю. Поліщук, Л. Міщук та ін.).

У психолого-педагогічній літературі поняття «готовності» трактується по-різному. У педагогіці поняття «готовність» розглядається як система компонентів, професійних якостей особистості майбутнього фахівця, яка забезпечує виконання ним функцій, адекватних потребам певної виробничої діяльності. Як *психічний стан*, готовність визначається внутрішнім настроєм на певну поведінку, установкою на активні й доцільні дії в роботі. До стану готовності включають:

– пізнавальний компонент (розуміння комунікативних завдань, оцінка їх значущості, знання способів рішення, прогнозування результатів та ін.);

– емоційний компонент (відчуття відповідальності, емпатія, співпереживання тощо);

- мотиваційний компонент (потреба в комунікації, прагнення добитися успіху, показати себе з кращого боку);
- вольовий компонент (мобілізація сил, подолання невпевненості та ін.).

Розглядаючи готовність як одну з професійно важливих якостей і як стійку характеристику особистості, М. Дьяченко та Л. Кандилович включили в її структуру такі компоненти: *операційний* (володіння способами та прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, уміннями й навичками, процесами логічного мислення, аналізом, синтезом, порівнянням, узагальненням тощо); *мотиваційний* (позитивне відношення до професії, інтерес до неї); *вольовий* (самоконтроль, уміння управляти діями, з яких складається виконання трудових обов'язків); *оцінний* (самооцінка своєї професійної підготовленості і відповідність процесу вирішення професійних задач оптимальним трудовим зразкам) [1].

Дослідження, виконані в області готовності до діяльності, показують, що недооцінка загальних умов або перебільшення особливостей професійної підготовки до якого-небудь певного виду діяльності, може привести до спотворення навчально-виховного процесу. Усе це дозволяє розглядати процес підготовки майбутніх соціальних педагогів через призму загального та особливого, що передбачає опанування студентами загальних основ теорії та методики соціально-педагогічної роботи й формування на цій основі спеціальних знань, умінь та навичок. Ми вважаємо, що ефективність процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями визначається як загальними, так і окремими педагогічними умовами.

Однією з таких загальних педагогічних умов є вибір змісту навчання. Зміст підготовки фахівців – це те, чому навчати. Наразі, аналізуючи різні підходи до формування змісту підготовки фахівців (Б. Коротяєв, В. Краєвський, І. Лернер та ін.), ми хотіли б зупинитися на більш детальному розгляді *теорії І. Я. Лернера*, згідно з якою *зміст освіти* має включати: знання та способи дій (вміння та навички), досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісного ставлення до засвоюваного, що зумовлює існування певного переліку вимог до знань, умінь, навичок, професійних якостей і властивостей особистості, що відбиває готовність до вирішення професійних завдань, а також розвиток освітньої, виховної і розвивальної функцій процесу навчання (підготовки) фахівців.

Ця теорія є, по суті, шляхом реалізації особистісного, діяльнісного та компетентнісного підходів до підготовки фахівців. На разі виникає необхідність підготовки майбутніх фахівців по роботі з прийомною сім'єю спираючись на такий підхід, який вимагає орієнтуватися на формування ключових, базових і спеціальних компетентностей, що є відбиттям як професійних задач, так і вимог професії, місця роботи, культури і якостей фахівця. *Компетентнісний підхід* до підготовки соціальних педагогів дозволяє поділити зміст підготовки на предмети, які формують: а) *ключові компетентності* (інформаційні знання, здатність вирішувати завдання професійної діяльності на основі комунікації, соціально-правові, культурні, моральні та інші основи професійної діяльності); б) *базові компетентності*, які відбивають склад професійної діяльності, її специфіку, відмінність від педагогічної, психологічної, правової діяльності; в) *спеціальні компетентності*, які відбивають специфіку конкретної предметної чи над предметної сфери професійної діяльності, реалізують базові і ключові компетентності в конкретній області діяльності – тобто в спеціалізації [2, с. 93].

Для реалізації ідеї, що ґрунтується на підготовці фахівців соціальної сфери конкретної спеціалізації, необхідною є модель фахівця – професіограма, яка відбиває вимоги до знань, умінь, навичок та якостей особистості фахівця. На жаль, професіограми соціального педагога, який працює з прийомними сім'ями в Україні не має, але, на наш погляд, професіограма соціального педагога, організуючого педагогічну діяльність з прийомною сім'єю, повинна складатися з багатьох взаємозв'язаних компонентів, у тому числі з *професійно-особистісного*. Тобто для успішної педагогічної діяльності з прийомною сім'єю соціальному педагогові необхідні певні *особистісні якості* та *професійні уміння*, такі як: аналітичні, прогностичні, проектні, комунікативні уміння, рефлексії, творчі уміння, уміння етично-вольової саморегуляції, а також знання нормативно-правової бази створення та функціонування сімейних форм устрою дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; теорії та технології організації соціально-педагогічного супроводу прийомних сімей, основи педагогіки та вікової психології дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, закономірності їх психофізіологічного, духовного й соціального розвитку, характеристики нормальної та девіантної поведінки дітей-сиріт; методи планування, організації й управління соціально-педагогічною діяльністю з прийомною сім'єю тощо.

Відповідно до вказаних компонентів можна виділити такі складові готовності соціального педагога до організації соціально-педагогічної діяльності з прийомною сім'єю: професійно-гуманістична спрямованість особистості фахівця, інтелектуально-пізнавальний компонент, який представлений вище переліченими професійно-педагогічними знаннями та уміннями, а також діяльнісно-практичний компонент, що характеризується наявністю особистого досвіду взаємодії студента з прийомними сім'ями, з іншими формами сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, батьками, прийомними дітьми, фахівцями, які проводять соціальний супровід цих сімей,

представниками державних органів, які сприяють становленню сімейних форм виховання тощо. Це відбувається під час проходження практики, при чому формування досвіду у студента має пряму залежність від її інтенсивності (з якою частотою вона проводиться під час навчання) й направленості (тобто практика з обраною спеціалізацією), а також наявності різних видів практик (ознайомча, соціально-виховна, соціально-обслуговуюча, культурно-дозвольна, профілактично-попереджувальна тощо) [3, с. 6].

Таким чином, ефективність процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями визначається наступними умовами: максимальне використання можливостей дисциплін наочного блоку в їх тісному взаємозв'язку; наявність соціально-педагогічної практики, яка дозволяє включати майбутніх соціальних педагогів в соціально-значимі види діяльності; проведення науково-дослідної роботи, яка сприяє формуванню стійкого інтересу до цього виду діяльності; виховної роботи тощо.

Враховуючи діалектику загального та особливого, в ході вирішення загальних завдань, що відносяться до організації цілісного процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів, нагальним є вирішення групи спеціальних завдань: поглиблення знань, формування умінь та навичок, необхідних в роботі з прийомними сім'ями, накопичення досвіду соціально-педагогічної роботи з цією категорією клієнтів. Для цього в зміст підготовки студентів до роботи з прийомними сім'ями потрібно включити деякі аспекти цієї діяльності, а саме:

- вивчення основних чинників, що впливають на стабільність сучасної сім'ї, а також технологій профілактики, що сприяють збереженню стабільності в прийомних та кровних сім'ях;
- ознайомлення з цілями, змістом, методами вивчення особливостей прийомних сімей та дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- ознайомлення студентів із стратегією і тактикою родинного виховання, а також критеріями оцінки моделей родинного виховання, що використовуються в прийомних сім'ях;
- розкрити мету, завдання та зміст діяльності соціального педагога по підвищенню виховного потенціалу прийомних батьків;
- охарактеризувати технології супроводу соціальним педагогом прийомних сімей, а також технології реабілітації кровних сімей вихованців, що мають статус соціальних сиріт;
- розглянути особливості організації індивідуальної роботи соціального педагога з членами прийомних сімей, яка направлена на корекцію не ефективних дитячо-батьківських стосунків та запобігання міжособистісним конфліктам;
- охарактеризувати особливості виховання дітей, що мають обмежені можливості, особливі освітні потреби або схильність до різних проявів девіантної поведінки, в прийомних сім'ях;
- ознайомити майбутніх соціальних педагогів з основними напрямками, формами та методами організації спільної соціально-орієнтованої та дозвільної діяльності в прийомних сім'ях, як одного з чинників соціальної адаптації дитини в умовах сім'ї цього типу.

Студенти повинні *знати*:

- основні чинники, що ведуть до дестабілізації сучасної сім'ї: родинні конфлікти, особистісні та родинні кризи, подружні зради, а також чинники, пов'язані з економічною нестабільністю, низьким рівнем виховного потенціалу прийомних батьків;
- основні напрями взаємодії соціального педагога із прийомними сім'ями, стратегію і тактику родинного виховання, роль особистості прийомних батьків у вихованні дитини, а також основи взаємодії батьків із прийомної сім'ї з членами кровної сім'ї дитини;
- різні підходи до класифікації взаємин дітей та батьків в прийомній сім'ї, технології діяльності соціального педагога по корекції не ефективних моделей родинного виховання, неконструктивних дитячо-батьківських відношень, а також методики запобігання міжособистісним та особистісним конфліктам;
- форми, методи та зміст діяльності по підвищенню виховного потенціалу прийомних батьків, методику контактної взаємодії з прийомними батьками;
- технології організації індивідуальної роботи з дітьми, що виховуються в прийомних сім'ях і потребують особливої педагогічної уваги, у зв'язку з обмеженими можливостями здоров'я, наявністю особливих освітніх потреб, схильністю до різних проявів девіантної поведінки;
- знати законодавчу та нормативну базу, а також державну політику щодо розвитку та підтримки сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, в Україні; принципи створення та організації діяльності прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу (ДБСТ), а

також нормативно-правове забезпечення їх функціонування, юридичне оформлення статусу сім'ї, фінансово-матеріальне забезпечення прийомної сім'ї, ДБСТ;

- психологічні та вікові особливості розвитку й поведінки дітей, що влаштовуються до прийомних сімей та ДБСТ, залежно від набутого ними соціального досвіду;
- питання влаштування дитини в сім'ю, вимог до кандидатів на створення прийомних сімей та ДБСТ, оцінки потреб та інтересів прийомних дітей та вихованців ДБСТ, а також проблем, що виникають у процесі виховання, права та обов'язків прийомних батьків;
- порядок соціального супроводження та ефективної партнерської взаємодії прийомних батьків та соціальних працівників для забезпечення найкращих умов адаптації, виховання та розвитку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, у прийомних сім'ях та ДБСТ;
- функції та взаємодію системи державних установ та закладів, які займаються питаннями захисту прав дітей.

Студенти повинні *уміти*:

- проводити комплекс діагностичних заходів, направлених на вивчення прийомних сімей, а також дітей, які мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- проектувати діяльність по підвищенню виховного потенціалу кандидатів у прийомні батьки, використовувати інтерактивні форми та методи проведення занять у курсі навчання кандидатів в опікуни, піклувальники, прийомні батьки та батьки-вихователі;
- вивчати, узагальнювати та впроваджувати в умовах реальної педагогічної дійсності позитивний досвід родинного виховання в прийомних сім'ях, досвід успішної реабілітації кровних сімей та возз'єднання дітей, що мають статус соціальних сиріт з кровними сім'ями;
- організовувати спільні соціально-орієнтовані та дозвілєві справи, направлені на підвищення виховного потенціалу прийомних сімей у сфері соціальної адаптації вихованців, що мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- здійснювати соціальний супровід та індивідуальну роботу, направлену на корекцію і реабілітацію вихованців, що проживають у прийомних сім'ях, і що мають обмежені можливості здоров'я, особливі освітні потреби або схильність до проявів девіантної поведінки тощо.

Отже, окрім детально викладених вище складових змісту підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями, такий фахівець, на нашу думку, повинен *мати*: позитивне відношення до діяльності, що визначається досить стійкими мотивами діяльності; адекватні вимоги до професійної діяльності, здібностей, проявів темпераменту; необхідні знання, уміння та навички тощо.

Таким чином, у сучасних освітніх реаліях перспективами вдосконалення змісту підготовки фахівців до роботи з прийомними сім'ями є: розробка та впровадження професіограми соціального педагога по роботі з прийомними сім'ями; визначення чіткої системи компетентностей: спочатку ключові, потім – базові, потім – спеціальні. Саме їх доцільність є основою для розв'язання професійних задач та формування особистості фахівця, а також для вибору дисциплін цього напрямку підготовки та можливостей працевлаштування.

Представлена стаття не претендує на всебічний розгляд проблеми підготовки соціальних педагогів по роботі з прийомними сім'ями. *Перспективами подальших досліджень* є визначення шляхів реалізації на практиці цих ідей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : БГУ, 1976. – 176 с.
2. Толстоухова С. В. Перспективи вдосконалення змісту підготовки фахівців із соціальної роботи / Світлана Толстоухова // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2010. – №1/2. – С. 91–98.
3. Ларіонова Н. Б. Наскрізна програма навчальної практики студентів спеціальностей «Соціальна педагогіка» і «Соціальна робота» / Н. Ларіонова – Луганськ : Альма-матер, 2008. – 36 с.
4. Зверева І. Д. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / [І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, І. В. Братусь та ін.]; ред. проф. І. Д. Зверева. – К. : Центр учб. л-ри, 2006. – 336 с.
5. Закутько В. И. Подготовка будущих социальных педагогов к работе с членами замещающих и кровных семей воспитанников, имеющих социальный статус детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей / В. Закутько // Развитие альтернативных форм жезнеустройства детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей : международный сборник научных статей. – Армавир : Редакционно-издательский центр АГПУ, 2009. – С. 96–111.